

ментальних матриць українського та німецького народів, індивідуальною рецепцією прозаїками подій війни.

Література

- Багрянний 2006: Багрянний І.П. Вибрані твори / Іван Петрович Багрянний. – Упоряд., автор передм. та приміток М.Балаклицький. – К. : Смолоскип, 2006. – 687 с.
- Бердяев 2003: Бердяев Н. Диалектика божественного и человеческого / Николай Александрович Бердяев. – М. : АСТ; Харьков : Фолио, 2003. – 620 с.
- Копилова 2008: Копилова С.В. Екзистенціали людського буття : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Світлана Володимирівна Копилова ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 16 с.
- Кьеркегор 1993: Кьеркегор С. Страх и трепет / Сёрен Кьеркегор. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
- Разинов 1999: Разинов Ю.А. Понятия категории и экзистенциала в философии М.Хайдеггера / Ю.А.Разинов // Вестник Самарского государственного университета. – Самара : Изд-во «Самарский университет», 1999. – №1 (11). – С.57-67.
- Ремарк 1974: Ремарк Е.М. Час жити і час помирати : Роман / Еріх Марія Ремарк ; Перекл. з нім. Ю.Петренко; Післям. З.Лібмана. – К. : Дніпро, 1974. – 328 с.
- Хайдеггер 2001: Хайдеггер и восточная философия: поиски взаимодополнительности культур / Отв.ред. [М.Я.Корнеев](#), [Е.А.Торчинов](#). 2-е изд. СПб.: [Санкт-Петербургское философское общество](#), 2001. – 324 с.
- Хайдеггер 2002: Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер ; [пер. с нем. В. В. Библихина]. – СПб. : Наука, 2002. – 451 с.
- Хамітов 2007: Хамітов Н.В., Крилова С.А Філософський словник. Людина і світ / Н.В.Хамітов, С.А.Крилова. – К. : КНТ : ЦНЛ, 2007. – 264 с.

Анализируются проблема применения экзистенциала как термина в сравнительных исследованиях. В статье очерчивается определения и классификация экзистенциалов. Рассматриваются особенности художественной реализации экзистенциалов ужаса и отчаяния в украинской и немецкой прозе о Второй мировой войне.

Ключевые слова: экзистенциализм, экзистенциал, граничная ситуация, ужас, отчаяние.

ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

Сутність життєвих проєкцій Олександра Астаф'єва: ландшафт поетичної творчості

Це – людина широкого розмаху, невтомної енергії та плідного розмаїття зацікавлень. Йдеться про Олександра Астаф'єва – доктора філологічних наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його наукова діяльність різноманітна настільки, що її важко охопити стислими характеристиками. Наукова творчість мого побратима так само, як і праця в галузі поезії, прози, публіцистики, перекладу видається переконливим свідченням живого темпераменту, чутливості до різноманітних явищ. Невпинне прагнення до пізнання нового й творення чогось незвичного, – все це помітне в його дослідницьких пошуках, таких публікаціях, як: «На методологічних перехрестях» (2004), «Проблемне поле художньої форми» (2005), «Епічна подія як явище феноменологічної актуалізації», «Драма: структура і семантика дії», «Поетика – глосарій варіативності» (усі – 2007), «Лірика – домінанта підсвідомого» (2008), «Символіка, семантика і функція імен у художньому творі» (2009), «Сюжетно-семітичні трансформації авангарду» (2010), «Трансформація класичного тексту як нарративна стратегія масової літератури» (2011) та ін.

Окрім значного внеску Олександра Астаф'єва в галузі літературознавства, критики, перекладознавства, українознавства, заслуговують на увагу його досягнення як поета. Він – автор цілої низки збірок, зокрема: «Листвяний дзвін» (вірші, поема, Львів, 1981), «Заручини» (Київ, 1988), «Слова, народжені снігами» (Ніжин, 1995), книг віршів, поем та перекладів

«Зблизька і на відстані» (Київ, 1996, 2-е вид. Ніжин, 1999); «На київському столі» (Київ, 2005), «Близнюки мої, очі» (Київ, 2007), «Каталог речей», «Львів. До запитання» (обидві – Київ, 2008), «На березі неба»* (Київ, 2013). До слова, Олександр Астаф'єв – член Національної спілки письменників України (1998), Міжнародного Пен-Клубу (2008), лауреат літературних премій імені Бориса Грінченка (1995), Михайла Коцюбинського (2001), братів Богдана та Левка Лепких (2009).

Що характерне для поетичного слова Олександра Астаф'єва? Як на мій погляд, впадає в око насамперед підпорядкованість кожної деталі розв'язковій ідеї, логіка якої зримо перебуває «під опікою» творця. Така, сказати б, «контрольована» дикція (адресна орієнтація – «тобі», «ти», «я») не заважає йому поглиблювати простір для розгортання тієї чи іншої рефлексії з урахуванням результативного висновку на кшталт: «*О мить* спинись, прекрасна ти» (Й.-В.Гете). Ось, як це впливає з-під пера автора поезії «Прощавай, прощавай!»: «Прощавай, прощавай! У порошу доріг / Горобці відлітають, сміючись наостанку, / Їхній спів життєрадісний дзвінко проліг / В зміну дня й надвечір'я, і ночі й світанку. / Ще вбираю очима глибоку блакить, / Ще у груди вбираю повітря настрої, / І губами любові своєї святої / *Тобі* дякую лиш за присутності *мить*. / То дякую лиш за побачення день, / За усмішку, яку *ти* мені ненароком / Дарувала тоді, коли стомленим кроком / Я відходив за обрій, що листям шумить» (с.79).

Що ж, як відомо, всі стильові системи відрізняються одна від одної мірою імпровізації. Та стосовно нашої теми важливим постає те, що є спільним, а саме: по-перше, мову слід сприймати як світ, як адекватну картину дійсності, по-друге, усвідомлювати світ смислів як продовження фактичної дійсності, по-третє, зливати воєдино зображене із зображуваним. Йдеться, за влучною оцінкою Марії Моклиці, про «безумну енергію та порив до нової вражальності» з проєкцією на барокову настроєність.

Олександр Астаф'єв аргументовано віднаходить певний семіотичний концепт – художній образ як зображене чи ширше – зображуване у ландшафтній тканині. Він реставрує предмет у його цілісності, об'єднує дані, що проступають через різні чуттєві канали зв'язку людини зі світом (зір, слух, запах, смак, дотик). Тут примітні такі поезії зі збірки «На березі неба», як «Вечірній пейзаж», «Дерева», «Вербовий дощ», «Білі пні – п'єдестали печалі», «Червоне піано», «Я бачу, як гойдаються знамена», «Дощі», «Білі коні дерев» та ін. Митець вміло передає бентежний стан душі, віддзеркалює чистий візерунок художнього образу. Згадаймо медитацію від Павла Тичини: «*Душа моя сонця намріяла*». Прагну процитувати ще таку строфу з аналізованої книжки, оскільки вона мимоволі спроможна створити в уяві читача візію «прив'язки» до конкретизованих акцентів: «Цей холод уст і перлів білий стрій, / як присмак диких трав, як мед густий. / Так пахне ніч, коли течуть із неба / зірки, як молоко, навперебій». (с. 15).

Власне, поет не обходить те, що містить складові філософії життя. Звідси – виразна основа кожного опоетизованого образу, у т.ч. синтетичного, створеного за рахунок цілого комплексу чуттєвих сприймань, серед яких домінують зорові враження. Зрозуміло, не ведемо мову про «корову у вінку», яку перед Великоднем «урочисто» виганяють на пашу; водночас газда обсіпає свяченим маком усе подвір'я – на щедре молоко! До речі, про зорові враження як концептуально вагомні моменти йдеться у дослідницькій праці Олександра Астаф'єва «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем» (К., 1998. – С. 29).

Варто наголосити: автор поетичної збірки «На березі неба» завжди мав спонуку перекладати. Так, без сумніву, він збагатив українське письменство інтерпретаціями: з арабської, тобто переклади ліриків V – XVIII ст., із старонімецької та латини – пісні вагантів і мінезингерів; зі старофранцузької – поезії провансальських трубадурів, з французької – твори Віктора Гюго, Гійома Аполлінера, Жака Превера, Рене Шара; з польської – «Кримські сонети» Адама Міцкевича та його балади, окремі твори Ярослава Івашкевича, Юліана Тувіма, Леопольда Стаффа, Кароля Войтили; з болгарської – вірші Пенчо Славейкова, Пейо Яворова, Деньо Денева; з білоруської – поетичні твори Янки Купали, Максима Богдановича, Алесея Резанова; з російської – лірику Володимира Соловйова, Анни Ахматової, Марини Цветаєвої,

* Олександр Астаф'єв. На березі неба. Вірші. – К.: Преса України, 2013. – 160 с.

Володимира Маяковського, Велемира Хлебникова; з вірменської – Аревшата Авакяна та з інших мов. Зразки перекладацького мистецтва Олександра Астаф'єва друкувалися у журналі «Всесвіт», перекладних збірках окремих авторів, антологіях і хрестоматіях із зарубіжної літератури.

Зауважу: художній вжинок Олександра Астаф'єва певною мірою вже осмислений у статтях Семена Шаховського, Степана Крижанівського, Павла Сердюка, Ігоря Качуровського, Степана Реп'яха, Романа Кухаря, Ірини Дибко, Марії Моклиці, Мирослави Гнатюк, Зоряни Лановик, Мар'яни Лановик, М.Ткачука та ін. Цікавим видається твердження із статті професора Григорія Самойленка: «Поетичним творам Астаф'єва притаманні емоційна насиченість, самобутність художніх засобів, різноманітність форм. Як поет він еволюціонував від неоромантизму та імажинізму до експресіонізму й сюрреалізму». Ці рядки містяться на сторінках авторитетного видання – «Енциклопедії Сучасної України» (2001, т. 1, с. 759).

А стосовно витоків? Закроювати бесіду про життєву стежину Олександра Астаф'єва і легко, і важко. Так багато тут метафоричних знаків. Ось, приміром, один із них: він народився 10 серпня 1952 року на мисі Лазарева Хабаровського краю, в сім'ї репресованих. За трагічних обставин загинув його батько. Після амністії мати з дев'ятимісячним сином повернулася в Борщівський район, що на Тернопіллі, де жила до заслання, і де проживали її батьки, насильно переселені в 1944 році з Польщі. Нині для сина діє дикція тривоги, бо надійшла сумна вістка: 29 листопада 2014 року багатостраждальна жінка Катерина Деменчук відійшла із села Вовківці у кращі світи. Туди, де панують спокій та умиротворення, стан без кінця і початку, постійне і вічне. Їй, типовій українській жінці, довелося жити на найкрутіших віражах історії, у кількох країнах, і пройти, супроводжуваній стражданням, важкий шлях від природи та її космосу до Царства світлого... Без сумніву, ці акценти з її життєпису лягли очевидним знаком на становлення сина. Майбутній поет 1969 року закінчив Борщівську середню школу № 2, а відтак служив у війську. Спроба вступити у 1970 році до Київського університету не вдалася. Проте потужним образом для жадібного на знання юнака був вороний кінь. Той, який живе свободою руху. Хто знає, може, цей образ і вів його в країну чарівних мрій і все нових духовних запитів. Тих, якими снила мати-страдниця.

Катерина Деменчук (з дому Степана Онищак) народилася 16 квітня 1928 року у селі Дуброва Любачівського повіту Жешівського (а тоді ще Львівського) воєводства, тепер – Польща. Батько, Степан Онищак (1902 – 1982) – українець, був простим хліборобом, мати Ганна – дому Млодзінська (1905 – 1988), полька, донька вийта цього села, була домогосподаркою. У 1938 – 1942 Катерина навчалася в польській початковій школі, яку закінчила з похвальною грамотою. До останньої миті свого життя згадувала поіменно своїх учителів – Катерину Аргасінську і її чоловіка Едмунта, однокласників, Болека Курнагу, Владислава Михальця, Яся Кутербаха, Ганну Мозіль, Катерину Білецьку, Ганну Гнатишин, Лайку Ябрум і Фрейду Янкель. Шкодувала, двох останніх, єврейок, у 1941 році розстріляли німецькі нацисти. Читала напам'ять вірші Адама Міцкевича і Юліуша Словацького. Нарікала, що через війну не змогла закінчити середньої школи в Любачеві.

Переповідала топографію села: за 5 – 6 кілометрів за Любачевом, у напрямку до сіл Лукавець і Великі Очі розташовувалося їхнє село Дуброва: перша вулиця справа, називалася Курнаги, тут жили поляки, біля 30 хат, далі – Михальці, 9 хат, зліва – вулиця Мудрих (12 хат), ще далі – Васів (від прізвища Васьо), 15 хат. Поіменно згадувала всіх мешканців, працівників гміни, клубу і школи, настоятеля церкви.

У лютому-березні 1945 року всю українсько-польську родину Онищаків – Степана Онищак (його рідну сестру Єву, братів Дмитра та Михайла) і Ганни Онищак (її братів Петра і Якуба, сестер Юлію і Пелагію) російські війська вигнали із села, вони вже ніколи не змогли разом зібратися за родинним столом, засвідчити одне одному духовну близькість і любов: одні опинилися у Німеччині, інші у Франції, ще інші у Польщі, але уже в інших містах і селах.

Степана Онищак з дружиною Ганною і шістьма дітьми (Катерина – 1928, найстарша; окрім неї – Михайло, 1930 – 1985; Марія, 1930; Єва, 1936; Дмитро (1939 – 1992), Іван (1943 – 2013) переселили до села Вовківці. Згадувала родини, які разом з ними були депортовані до Вовковець: сім'ї Василя Приведи, Василя Злонкевича, Андрія Кінчила, Івана Сидора, Дмитра

Леонтовича, Федора Кузика, Катерини Козій, Івана Вороного, Семена Соколовського, Михайла Лижника, Івана Галушчака, Івана Хіти, Василя Гамівки, Івана Маслянки, Івана Бундза, Івана Сисака та ін. З цієї польської еміграції вже майже нікого не залишилося в живих: прощалися з нею їхні діти і внуки.

Тут, у Вовківцях, народився наймолодший брат Катерини – Василь (1946-2012). Працювала ланковою у колгоспі. У 1949 році за збирання колосків на колгоспному полі Катерину Онишак заарештували і засудили на 8 років. Покарання відбувала у Свердловській області, де працювала на лісозаводі. Це ж про неї син писав: «Десять років на лісовалі, / з пилою у руці, / скільки дерев упало – / зашелестіло папером, / та забракло його / навіть для листа до родини, / щоб сказати єдине: / «Я міцніша за дерево». / Хотілося їсти – і їла сніг, / гризла траву, / замерзла з опилками, / а додому вернулася – / згадала сніг / і траву, замерзлу з опилками. / І заплакала з горя, / і плакало немовля в сповитку, / і плакала вся родина, / і сльози трояндами ставали».

Згодом її відправили на примусові роботи на мис Лазарева Хабаровського краю, нині Російська Федерація. В'язні утілювали в життя один із «грандіозних» сталінських проектів – будівництво тунелю через Нівельську затоку, де за різними підрахунками загинуло від 100 000 до 600 000 осіб. Тут вийшла заміж за в'язня – Григорія Астаф'єва, талановитого російського музиканта, тут народився син Олександр. Після смерті Сталіна оголосили амністію, і вони з чоловіком вирішили переїхати в Україну. 13 червня 1953 року, під час переїзду пароплавом «Микола Гоголь» від Богородського до Хабаровська, біля поселення Застрелкіно її чоловіка вбили вуркагани – вдарили ножом і викинули за борт пароплава.

Згорьована молода мати повернулася до рідного села Вовківці з дев'ятимісячним дитям. Тут працювала на залізниці. У 1956 році вийшла заміж за Олексу Деменчука, колишнього члена ОУН, засудженого на 20 років таборів. Він шойно повернувся з Норильська, де відбував покарання на шахтах. У 1958 році народилася донька Надія. Все життя працювала на фермі (згадаймо рядки з вірша її сина: «А день, мов згорток манускрипту, / ще снить пустелей килимами, / бичачі голови Єгипту / стоять в дозорі коло мами»). Біля цих «бичачих голів» збігло майже 40 років. 12 березня 1989 року помер, зломлений каторгою, її чоловік Олекса Деменчук. Його поховали на сільському цвинтарі і біля нього залишили місце для неї. Вона повторювала відтоді (цитую за віршем Олександра «На цвинтарі»): «Боже, порятуй нас від розлуки / і в земному світі, і в небесних обителях. / Хочу, щоб із чоловіком / Мене поруч похоронили – / Яке блаженство лежати по сусідству в могилі!»

Тепер вони лежать разом, щодня сонце нахиляється над ними, щоб наповнити любов'ю чашу їхнього недожитого на землі життя. Зима в'їжджає в сині ворота, птахи співають, сівши на віти. Судомно малює олівець вечора печаль, зодягнуту у плаття цифр тих людей, які лежать тут поряд, і місцеві, і переселені з Польщі. Їх тут єднає духовна близькість і мислена присутність, братська любов і потреба досягнути бажаного стану гармонії на небесах.

Катерина Онишак залишила після себе 2 дітей – сина Олександра та доньку Надію. Все вище і все стрімкіше здійснюються її внуки, їх зосталося четверо, серед них – Анатолій Дністровий, відомий письменник і культуролог і Леся Кушнір, знаний в Україні і за кордоном економіст. Ідуть навздогін за мрією Катерини Онишак її 7 правнуків, найстаршій Марті 1 січня 2015 року виповнилося 15 років, а наймолодшому Маркові незабаром буде три роки. Справді, єдиним усе зв'язано у природі.

Про драматичну долю і поневіряння Катерини Онишак у 2008 році знято документальний фільм «Три колоски» (режисер – Сергій Цимбал, постановник – Олег Криштопа), його час від часу демонструють на каналі УТ-1. Над вінками на її могилі тече просинь, мерехтить коралами невловимих зірок, струмує у невідому даль, у недосяжні сфери, у димку легенд. В синіх очах небес застигла думка, сповита мовчанням, у ній живе пам'ять про минуле важке життя Катерини Онишак і багатьох страждених жінок. Каменю вічна печаль і всі в чорному. Сороковуст: хай ці слова ляжуть китицею на її могилу...

Що ж, мати полишила синові безцінний маєток – духовний заповіт. Його утверджує Олександр Астаф'єв – один із активних учасників літературного процесу в Україні, власне, за сучасних умов, коли Шевченковій Вітчизні випала нечувано складна доба, що в'яже час

переживань, а далі – настане неодмінно доба звершень... Допитливому читачеві неважко розпізнати того носія, хто ще чотири пори року тому уособлював риси «мурашиного імператора», обліпленого золотими прикрасами й окресленого на сторінках збірки «На березі неба»...

Так, на Олександра Астаф'єва чекають нові покоси на словесній ниві. Вони ще зарясніють, бо він постійно живе прагненнями примножити культуру рідного народу...

Ольга Слоньовська, доц. (Івано-Франківськ)

Володимир Качкану – 75!

(щоденне подвижництво Володимира Качкана)

«Я відстань відстанню пригорну до тепла»

У наш час, мабуть, уже навіть у найприскіпливішого песиміста у світі не викликає сумніву: Україна надзвичайно врожайна на таланти. Чи причиною цього явища є феноменально родючі українські ґрунти, чи, за Іваном Франком, «дух, що тіло рве до бою» – невиситима потреба метафізичної душі нації зберегти себе в екстремально несприятливих історичних ситуаціях, чи це прояв внутрішнього аристократизму народу, який є улюбленцем Божим, а тому й випробовується Господом на міцність і силу щоденно, а за витримані випробування й нагороджується відповідно, – ніхто не знає. Відомо тільки, що в найпрестижніших ВНЗ Європи й Америки професор чи академік як не єврей, то українець. І якщо й досі Україна з причини багатолітньої своєї бездержавності й штучного відсунення то на периферію Польщі, то Росії не має жодного нобелівського лауреата, то це ще нічого не значить: половина удостоєних Нобеля або родом з України, або були чи є пагонами з українського коріння могутнього дерева батьків, дідів або прадідів. Дивні діла Твої, Господи!..

Та ця інформація так, для наведення загальних контурів стану справ і для вступу. Конкретно хочеться сказати про подвижника, невтомного вченого, працелюбство якого межує з дивовижною фізичною здатністю вергати брили, дослідника нашої безмежної пустелі минулого, де в гарячих пісках й досі зберігаються такі шедеври, перед якими торопіє світ, – Володимира Атаназійовича Качкана. І йдеться не про знахідки матеріальні: не про золоті злитки, саркофаги і мумії, якими й нині приголомшує відкривачів Сахара, а про вічно живі й спонукаючі нащадків до наслідування пориви духу кращих синів і дочок України. Кожного разу, коли розгортаю одну з кількох фундаментальних книг Володимира Качкана «Хай святиться ім'я твоє», подумки кажу собі: «Це неможливо: скільки опрацювати, перегорнути в архівах, переосмислити, не збитися на загальні фрази, вибрати найдоцільніше й найважливіше. Тут роками цілі наукові установи не дали б ради! Це непосильний труд. Ця людина одержима працею! На таких у всі віки трималася справжня наука...»

Моє перше особисте знайомство з Володимиром Атаназійовичем відбулося років десять-дванадцять тому. З першої зустрічі вразило розумне, аристократичне обличчя, чіткий бездоганний профіль, гострі очі, в яких світився високий інтелект з ледь вловимою іскрою тієї галицької насмішкватості, яка завжди допомагає нашим талановитим країнам найбільші випробування сприймати трішечки іронічно. Тоді, в середині дев'яностих, Володимира Качкана запросили з Києва в Івано-Франківськ, наобіцявши золоті гори. Чи вірив він у реалізацію цих обіцянок високих можновладців? Лукавинка в очах видавала: ні. Інша річ, що напрацювавшись до сьомого поту у столичних вишах і збагнувши, що адміністративна робота вимотує, та достойного сліду залишити по собі не дає, спрагло забажав додому, в рідну Малу Батьківщину, де міг, нарешті, всього себе присвятити науці, улюбленій справі, де ще можна було надолужити те, що в радянські часи робити не дозволялося категорично, а згодом хоч офіційно вже й не